

Įmonių valdymas

VALSTYBĖS VALDOMŲ ĮMONIŲ SEKTORIAUS REFORMA

- ▶ Valstybės valdomos įmonės (VVI) yra svarbus Lietuvos ekonomikos elementas. Jos dažnai veikia sektoriuose, nuo kurių priklauso privačios įmonės ir visuomenė. Todėl jų veiklos rezultatai yra ypatingai svarbūs efektyviam platesnės ekonomikos veikimui.
- ▶ VVI veiklos rezultatai dažnai būna nepakankamai geri, o tai iš dalies susiję su jų nuosavybės, valdymo ir reguliavimo trūkumais. Kartais manoma, kad VVI nevienodais pagrindais konkuruoja su privačiomis įmonėmis.
- ▶ Tai sukelia su viešaisiais ištekliais susijusių sunkumų, slopina privatačiojo sektoriaus veiklą ir mažina piliečių pasitikėjimą VVI prižiūrinčiomis institucijomis.
- ▶ Svarbiausi reformų prioritetai sprendžiant šias problemas – toliau vykdyti valstybės nuosavybės ir reguliavimo funkcijų atskyrimą, didinti valdymo organų autonomiją, paprastinti VVI suteikiamas įmonių ir teisinės formas ir visoms VVI taikyti aukštus įmonių informacijos atskleidimo standartus.

Kokia problema?

VVI yra svarbus Lietuvos ekonomikos elementas – jų darbuotojai sudaro apie 3,2 % bendro šalies užimtųjų skaičiaus (žr. paveikslą). Ši dalis yra didesnė už 2,4 % visų EBPO šalių vidurkį. Jei šį palyginimą išplėstume ir įtrauktume įmones, kuriose valstybės nuosavybė sudaro mažumą, – tokios įmonės labiau paplitusios EBPO šalyse, o Lietuvoje jų nėra – Lietuva vis tiek lieka virš EBPO šalių vidurkio.

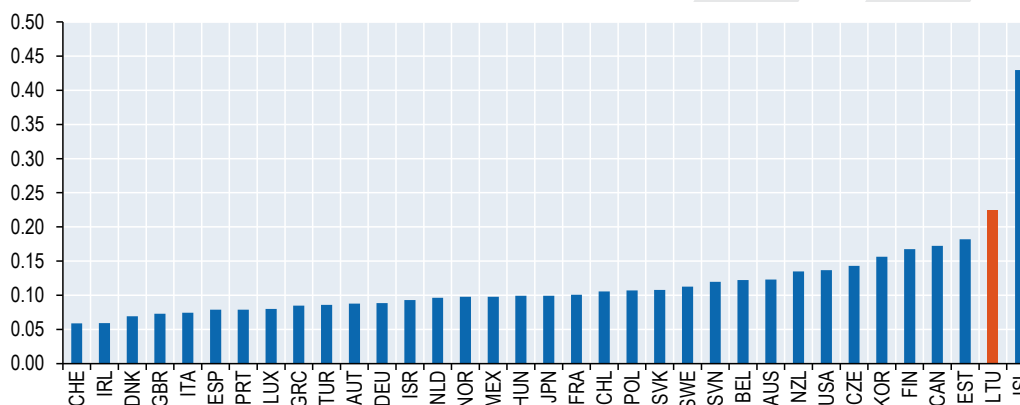
Nors kai kuriuose Lietuvos ekonomikos sektoriuose VVI veiklos rezultatai pastaraisiais metais pagerėjo, vertinant pagal

tarptautinius standartus netgi pelningų VVI grąžos normos yra mažos. Be to, kai kurios VVI yra tokios nuostolingos, kad to negalima paaiškinti vien tik išlaidomis siekiant nepakankamai finansuojamų viešosios politikos tikslų. Ypač prastų veiklos rodiklių pavyzdžiu galėtų būti neseniai buvęs atvejis, kai ant bankroto ribos esanti VVI gelbėta kitos VVI suteikta paskola, o tai visuomenė įvertino kaip netinkamą išteklių valdymą ir nesąžiningą konkurenciją.

Pripažindamos, kad daugelis su VVI veiklos rezultatais

▶▶ Lietuvoje valstybės valdomų įmonių sektorius yra reikšmingas ir didelis

VVI darbuotojų skaičius, palyginti su bendru šalies užimtųjų skaičiumi (procentais)

Šaltinis: OECD (2014), *The Size and Sectoral Distribution of SOEs in OECD and Partner Countries*, OECD Publishing.

susijusių problemų yra susijusios su valstybės nuosavybės ir įmonių valdymo sistemos trūkumais, 2010 m. Lietuvos valdžios institucijos pradėjo vykdyti ambicingą VVĮ reformų programą. Padaryta reikšminga pažanga daugelyje sričių, ypač rengiant valstybės nuosavybės politiką, patikslinant VVĮ tikslus ir didinant skaidrumą reguliariai skelbiant bendras metines ataskaitas apie VVĮ sektorių.

Tačiau susirūpinimą vis dar kelia kelios problemos. Visiems rūpima problema yra tai, kad nepakankamai atskirtos valstybės nuosavybės ir reguliavimo funkcijos, kadangi už tam tikrus sektorius atsakingos ministerijos tuo pat metu yra atsakingos ir už tam tikro sektoriaus VVĮ reguliavimą, ir už jų komercinės sėkmės užtikrinimą. Tai ne tik sukelia su tuo susijusių valstybės organų interesų konfliktus, bet taip pat padidina riziką, kad VVĮ taps politinių tikslų vykdymo priemonėmis. Manoma, kad kai kuriais atvejais galingos šakinės ministerijos ignoruoja VVĮ direktorių valdybas, todėl pagrindinius sprendimus dėl įmonių veiklos skatina politiniai motyvai, o ne veiklos tikslai.

Be to, valdybose dažnai dominuoja valstybės pareigūnai, o kai kuriais atvejais netgi postus užimantys politikai, todėl valdybos tampa nepajėgios užtikrinti atstumo išlaikymą santykiuose su valstybe kaip akcininku. Decentralizuotai taikomos nuosavybės teisės taip pat reiškia, kad šakinės ministerijos ar VVĮ nenuosekliai laikosi vyriausybės gairių dėl VVĮ valdymo ir atskaitomybės, kurios atitinka aukštus standartus. Galiausiai, kai kurios VVĮ veikia pagal specialius įstatyminius aktus, todėl joms netaikomi tokie patys valdymo ir informacijos atskleidimo reikalavimai kaip privačioms įmonėms.

Kodėl tai svarbu Lietuvai?

VVĮ yra svarbūs Lietuvos ekonomikos dalyviai ir aktyviai veikia sektoriuose, nuo kurių priklauso didelė įmonių sektoriaus ir visuomenės dalis (pavyzdžiui, elektros ir dujų, transporto bei pašto paslaugų). Dažnai VVĮ nustatomi tikslai įgyvendinti valstybės strateginius investicinius projektus arba teikti viešąsias paslaugas, kai kuriais atvejais tuo pat metu konkuruojant su privačiomis įmonėmis. VVĮ taip pat yra svarbus valstybės pajamų šaltinis, tiek dėl mokamų dividendų, tiek dėl įmonių pelno mokesčio.

Užtikrinti, kad VVĮ veiktų efektyviai – ir vienodomis sąlygomis su konkurentais iš privačiojo sektoriaus – yra gyvybiškai svarbu siekiant efektyvaus išteklių paskirstymo platesnėje ekonomikoje ir patikimo viešųjų išteklių valdymo. Tikriausiai dar svarbesnis yra kitas dalykas – tam, kad piliečiai pasitikėtų institucijomis, kurios jų vardu prižiūri VVĮ, būtina užtikrinti, kad VVĮ veiktų aiškiai ir skaidriai.

Ką turėtų daryti politikos formuotojai?

- ▶ Užtikrinti, kad būtų veiksmingai atskirtos su VVĮ susijusios valstybės nuosavybės ir reguliavimo funkcijos, suteikiant pakankamai išteklių centrinei valstybės nuosavybės valdymo institucijai.
- ▶ Įgyvendinti mechanizmus, kurie suteiktų galimybę sparčiai spręsti atvejus, kai šakinės ministerijos nesilaiko valstybės nustatytos VVĮ valdymo ir atskaitomybės politikos.
- ▶ Užtikrinti, kad VVĮ valdybose būtų daugiau kvalifikuotų nepriklausomų direktorių, atrinktų taikant skaidrias ir konkurencingas paskyrimo procedūras.
- ▶ Vengti į VVĮ valdybas skirti postus užimančius politikus.
- ▶ Valstybės įmones, kurios daugiausiai užsiima komercine veikla, reorganizuoti į akcines bendroves.
- ▶ Apsvarstyti galimybę konsoliduoti įmones tuose sektoriuose, kuriuose daug mažų VVĮ vykdo panašią veiklą.
- ▶ Vyriausybės gaires dėl įmonių informacijos atskleidimo privalomai taikyti bent jau didžiausios VVĮ.

Tolesnė informacija

OECD (2015), *OECD Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises*, OECD Publishing. http://www.oecd-ilibrary.org/governance/oecd-guidelines-on-corporate-governance-of-state-owned-enterprises-2015_9789264244160-en

OECD (2015), *OECD Review of the Corporate Governance of State-Owned Enterprises: Lithuania*, OECD Publishing. http://www.oecd.org/daf/ca/Lithuania_SOE_Review.pdf

OECD (2010), *Accountability and Transparency: A Guide for State Ownership*, OECD Publishing. http://www.oecd-ilibrary.org/governance/accountability-and-transparency-a-guide-for-state-ownership_9789264056640-en